

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО
(ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»
ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)»,
ОПП «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри публічного
та приватного права
Протокол № 4 від 25 листопада 2021 року

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА). Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» ОПШ «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)», ОПШ «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)» / Укл.: Кочина О.С. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка, 2021. 57 с.

Укладач:

КОЧИНА ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Відповідальний за випуск:

ЛИТВИНЕНКО ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, завідувач кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент:

КОЛОМІЄЦЬ НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, доктор юридичних наук, професор

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)»	6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)»	6
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	14
1.3. Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)»	15
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	18
Семінарське заняття 1. Цивільне право як галузь права	18
Семінарське заняття 2. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права	23
Семінарське заняття 3. Об'єкти цивільних прав.....	29
Семінарське заняття 4. Правочини	34
Семінарське заняття 5. Загальні положення про право власності	40
Семінарське заняття 6. Право спільної власності	46
Семінарське заняття 7. Загальні положення про зобов'язання	50
ДОДАТКИ.....	56

ПЕРЕДМОВА

Цивільні правовідносини - це найширший пласт суспільних відносин, із яким кожна людина зустрічається протягом всього життя щоденно. Участь у цих відносинах реалізується через можливість мати, здійснювати та захищати цивільні права та обов'язки. Ці знання набуваються у процесі вивчення навчального курсу «Цивільне право (Загальна частина)», при вивченні якого студент набуває знань не лише системи актів цивільного законодавства, але і відповідних теоретичних положень, без яких неможливо досконально зрозуміти та тлумачити цивільно-правові категорії. Важливе значення має також опрацювання узагальнень судової практики з вирішення судових спорів.

Предметом вивчення дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)» є: основні принципи, доктринальні засади, правові джерела, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії, інститути цивільного права тощо.

Метою навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)» є: опанування студентами системи знань з цивільного права України; акцентування уваги студентів на складних теоретичних та практичних проблемах цивільних правовідносин; на основі конкретно-предметного матеріалу вироблення навиків аналітичного мислення у студентів; формування практичних умінь і навиків щодо правильного тлумачення та застосування цивільно-правових норм.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях.

Самостійна та індивідуальна робота планується як форма навчання, що має на меті розширення та дослідження питань винесених на розгляд на лекційних заняттях, а також опрацювання питань, які не були висвітлені на лекційних та семінарських заняттях.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенту належить оволодіти відповідною сукупністю знань, вмінь та навичок, зокрема:

студент повинен засвоїти знання з теорії цивільного права у поєднанні з теоретичними та практичними питаннями реалізації цивільних прав;

студент повинен набути навичок використання чинного законодавства, покликаного врегульовувати цивільні відносини, для розширення свого правового кругозору, підвищення рівня правосвідомості і правової культури та вирішення питань, що виникають у практичній діяльності.

Дане навчально-методичне видання підготовлено з метою надання можливості студентам ґрунтовно та послідовно готуватися до семінарських занять з навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)», користуючись тим списком літератури та нормативно-правових актів, який рекомендований до кожної теми семінарського заняття. На основі аналізу рекомендованих джерел студенти повинні навчитися формулювати і обґрунтовувати висновки не тільки теоретичного, а й практичного характеру.

Підготовка до семінарського заняття згідно плану, аналіз питань для самостійного вивчення, написання есе та рефератів по темі, а також вирішення

практичних задач надасть можливість викладачу визначити рівень засвоєння матеріалу студентами.

У методичних вказівках запропоновано також і критерії оцінювання ЗВО, складенні відповідно до Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка» від 31 серпня 2020 р. протокол № 26 та з урахуванням обсягу годин і структури навчальної дисципліни.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)»

Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права. Суб'єкти цивільного права

Тема 1. Цивільне право як галузь права

Місце цивільного права в системі галузей права. Поняття цивільного права як приватного права та як галузі права.

Предмет цивільно-правового регулювання: особисті немайнові та майнові відносини. Метод цивільно-правового регулювання. Функції сучасного цивільного права. Система цивільного права.

Принципи цивільного права: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, неприпустимість позбавлення права власності, свобода договору, свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність.

Тема 2. Цивільне законодавство

Конституція України - Основний Закон. Цивільний кодекс України. Конституційні і звичайні закони. Акти Президента України. Акти Кабінету Міністрів України. Акти інших органів державної влади. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Рішення Конституційного Суду України. Акти органів місцевого самоврядування. Примірні статuti кооперативних і громадських організацій, затверджені органами державної влади. Звичаї ділового обороту. Локальні (корпоративні) нормативні акти, прийняті органами управління юридичних осіб, які регулюють їх діяльність. Аналогія закону та аналогія права. Роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства.

Поняття і структура цивільного законодавства. Співвідношення цивільного права і цивільного законодавства. Структура Цивільного кодексу України.

Дія цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб.

Тема 3. Цивільні правовідносини

Поняття та особливості цивільних правовідносин. Елементи цивільних правовідносин: суб'єкти, об'єкти та зміст (фактичний та юридичний). Поняття суб'єктивного права та суб'єктивного обов'язку.

Класифікація цивільних правовідносин. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Поняття юридичних фактів. Види юридичних фактів.

Тема 4. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права

Поняття, ознаки та обсяг правоздатності фізичної особи. Виникнення та припинення правоздатності фізичної особи. Правоздатність іноземців та осіб без громадянства. Запобігання обмеженню можливості фізичної особи мати цивільні права та обов'язки. Способи ідентифікації фізичної особи.

Поняття та зміст цивільної дієздатності фізичної особи. Зміст дієздатності фізичних осіб. Види цивільної дієздатності фізичних осіб. Обмеження дієздатності фізичної особи: підстави, порядок та правові наслідки. Визнання фізичної особи недієздатною: підстави, порядок та правові наслідки. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою: підстави, порядок та правові наслідки. Оголошення фізичної особи померлою: підстави, порядок та правові наслідки. Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою.

Фізична особа-підприємець.

Тема 5. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права

Поняття та ознаки юридичної особи. Сутність юридичної особи. Організаційно-правові форми та види юридичних осіб. Правоздатність юридичної особи та її зміст. Майнові права та обов'язки юридичних осіб. Особисті немайнові права та обов'язки юридичних осіб. Найменування юридичної особи (комерційне (фірмове) найменування). Місцезнаходження юридичної особи.

Право юридичної особи на недоторканність ділової репутації та її судовий захист. Засоби індивідуалізації юридичної особи. Державна реєстрація юридичної особи. Установчі документи юридичної особи. Органи юридичної особи. Способи створення юридичних осіб: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний і договірний. Філії та представництва юридичної особи. Припинення юридичних осіб.

Форми припинення юридичних осіб: реорганізація та ліквідація. Види реорганізації: злиття, поділ, приєднання, перетворення. Виділ юридичної особи. Добровільний та примусовий порядок ліквідації юридичної особи. Задоволення вимог кредиторів.

Тема 6. Держава Україна і територіальні громади, як суб'єкти цивільного права

Роль і становище суб'єктів публічного права у сфері цивільних правовідносин. Права та обов'язки суб'єктів публічного права у цивільних правовідносинах.

Змістовий модуль 2.

Об'єкти цивільних прав. Особисті немайнові права та їх цивільно-правове регулювання. Здійснення цивільних прав та обов'язків

Тема 7. Об'єкти цивільних прав

Поняття і види об'єктів цивільних прав. Оборотоzdатність об'єктів цивільних прав. Речі як об'єкти цивільних прав. Поняття речей. Класифікація речей та її правове значення. Тварини як особливий об'єкт цивільних прав.

Майно як особливий об'єкт цивільних прав. Підприємство як єдиний майновий комплекс. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних прав. Цінні папери як об'єкти цивільних прав. Групи та види цінних паперів. Передання прав за цінними паперами.

Результати робіт та послуги як об'єкти цивільних прав. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних прав. Інформація як об'єкт цивільних прав. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.

Тема 8. Особисті немайнові права

Поняття та ознаки особистих немайнових прав. Види особистих немайнових прав. Зміст особистого немайнового права. Здійснення особистих немайнових прав. Забезпечення особистих немайнових прав.

Обмеження особистих немайнових прав. Захист особистого немайнового права. Поновлення порушеного особистого немайнового права. Спростування недостовірної інформації. Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права.

Правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права. Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди.

Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Право на життя. Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю. Право на охорону здоров'я. Право на медичну допомогу. Право на інформацію про стан свого здоров'я. Право на таємницю про стан здоров'я. Права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я. Право на свободу. Право на особисту недоторканність. Право на донорство. Право на сім'ю. Право на опіку або піклування. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Право на ім'я. Право на зміну імені. Право на використання імені. Право на повагу до гідності та честі. Право на повагу до людини, яка померла. Право на недоторканність ділової репутації. Право на індивідуальність. Право на особисте життя та його таємницю. Право на інформацію. Право на особисті папери. Розпоряджання особистими паперами. Право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів. Право на таємницю кореспонденції.

Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок. Охорона інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах.

Право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Право на місце проживання. Право на недоторканність житла. Право на вибір роду занять. Право на свободу пересування. Право на свободу об'єднання. Право на мирні зібрання.

Тема 9. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків

Поняття цивільних прав та обов'язків. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків. Здійснення цивільних прав. Межі здійснення цивільних прав. Виконання цивільних обов'язків.

Тема 10. Захист цивільних прав та інтересів

Право на захист цивільних прав та інтересів. Захист цивільних прав та інтересів судом. Захист цивільних прав та інтересів Президентом України, органами державної влади або органами місцевого самоврядування. Захист цивільних прав нотаріусом. Самозахист цивільних прав. Здійснення права на захист. Визнання незаконним правового акта органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Відшкодування моральної шкоди.

Тема 11. Правочини

Поняття та ознаки правочинів. Воля і волевиявлення як суть правочину. Види правочинів. Умови чинності правочину. Презумпція правомірності правочину. Форма правочину. Способи волевиявлення. Усна форма правочину. Письмова форма правочину: проста та нотаріальне посвідчення. Укладення правочину шляхом мовчання. Державна реєстрація правочину. Місце вчинення правочину. Строки у правочині. Правочини, щодо яких правові наслідки пов'язуються з настанням певної обставини. Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину. Правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону.

Недійсність правочину. Види недійсних правочинів. Фіктивні та удавані Правочини. Нікчемні та оспорювані правочини. Правові наслідки недійсності правочину (окремих його частин).

Тема 12. Представництво

Поняття та підстави представництва. Правочини, які може вчиняти представник. Правові наслідки вчинення правочину представником. Передоручення. Вчинення правочинів з перевищенням повноважень. Представництво за законом. Комерційне представництво. Представництво за довіреністю. Форма довіреності. Довіреність юридичної особи. Строк довіреності. Припинення представництва за довіреністю. Скасування довіреності. Відмова представника від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Випадки недопущення представництва.

Тема 13. Строки та терміни. Позовна давність

Поняття і значення строків та термінів в цивільному праві. Роль і місце строків та термінів у цивільних правовідносинах. Визначення строку та терміну. Початок перебігу строку. Закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Види цивільно-правових строків. Визначення строку вказівкою на подію, яка неминуче повинна настати. Визначення строку моментом вимоги кредитора. Строки здійснення цивільних прав та виконання обов'язків. Строки існування цивільних прав та присікальні (преклюзивні) строки.

Строки захисту цивільних прав: гарантійні строки, строки оперативного захисту, претензійні строки, строки позовної давності, процесуальні строки.

Поняття позовної давності. Загальна позовна давність. Спеціальна позовна давність. Зміст тривалості позовної давності. Обчислення позовної давності. Початок перебігу позовної давності. Позовна давність у разі заміни сторін у зобов'язанні. Зупинення перебігу позовної давності. Переривання перебігу позовної давності. Закінчення строку позовної давності. Правові наслідки пропускання строку позовної давності. Застосування позовної давності до додаткових вимог. Наслідки спливу позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Змістовий модуль 3. Право власності та інші речові права

Тема 14. Загальні положення про право власності

Поняття та зміст права власності. Правомочності володіння, користування, розпорядження власником своїм майном. Право власності в об'єктивному розумінні. Право власності в суб'єктивному розумінні. Абсолютний характер права власності. Історичні типи права власності.

Здійснення права власності. Непорушність права власності. Тягар утримання майна. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна. Право власності українського народу. Право приватної власності. Суб'єкти права приватної власності. Право державної власності. Суб'єкти права державної власності. Право комунальної власності. Суб'єкти права комунальної власності. Право власності на землю (земельну ділянку). Суб'єкти права власності на землю (земельну ділянку). Право власності на житло. Суб'єкти права власності на житло.

Набуття права власності юридичною особою публічного права. Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права. Набуття права власності на новостворене майно. Набуття права власності на перероблену річ. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Момент набуття права власності за договором. Набуття права власності на безгосподарну річ. Набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився. Знахідка. Набуття права власності на знахідку. Право особи, яка знайшла загублену річ, на винагороду та відшкодування витрат, пов'язаних із знахідкою. Бездоглядна домашня тварина. Набуття права

власності на бездоглядну домашню тварину. Відшкодування витрат на утримання бездоглядної домашньої тварини та виплата винагороди. Набуття права власності на скарб. Набувальна давність. Набуття права власності у разі приватизації державного майна та майна, що є у комунальній власності.

Підстави припинення права власності: відчуження власником свого майна; відмова власника від права власності; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; знищення майна; викуп пам'яток історії та культури; викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викуп нерухомого майна у зв'язку з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиція; конфіскація; припинення юридичної особи чи смерті власника. Інші підстави припинення права власності.

Тема 15. Право спільної власності

Поняття і види права спільної власності. Поняття права спільної часткової власності. Суб'єкти права спільної часткової власності. Визначення часток у праві спільної часткової власності. Здійснення права спільної часткової власності. Плоди, продукція та доходи від використання майна, що є у спільній частковій власності. Утримання майна, що є у спільній частковій власності.

Право співвласника розпорядитися своєю часткою у праві спільної часткової власності. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності. Виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності. Припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників. Звернення стягнення на частку у майні, що є у спільній частковій власності. Поділ майна, що є спільній частковій власності.

Поняття права спільної сумісної власності. Суб'єкти права спільної сумісної власності. Здійснення права спільної сумісної власності. Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності. Звернення стягнення на частку майна, що у спільній сумісній власності. Поділ майна, що є у спільній сумісній власності.

Тема 16. Право власності на землю та на житло

Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності. Право власника на забудову земельної ділянки. Самочинне будівництво. Право на земельну ділянку при придбанні житлового будинку, будівлі або споруди, що розміщені на ній. Припинення права власності на земельну ділянку.

Поняття житла. Житловий будинок, квартира, садиба, як об'єкт права власності. Права власника житлового будинку, квартири. Права житлово-будівельного (житлового) кооперативу та їх членів на квартиру в будинку кооперативу. Об'єднання власників житлових будинків, квартир.

Тема 17. Захист права власності

Засади захисту права власності. Право власника на вимогу майна із чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Предмет віндикаційного

позову. Право власника на вимогу майна від добросовісного набувача. Права та обов'язки добросовісного набувача. Витребування грошей та цінних паперів.

Захист права власника від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння (негаторний позов). Визнання права власності. Визнання незаконним правового акта, що порушує право власності. Інші способи захисту права власності.

Тема 18. Речові права на чуже майно

Види речових прав на чуже майно. Захист речових прав на чуже майно.

Суб'єкти права володіння чужим майном. Підстави виникнення права володіння. Підстави припинення права володіння. Обов'язки недобросовісного володільця. Умови неможливості витребування майна з незаконного володіння іншої особи.

Поняття користування чужим майном. Поняття сервітуту. Встановлення сервітуту. Зміст сервітуту. Підстави припинення сервітуту.

Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Договір про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб: строк дії, зміст.

Підстави припинення права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої для забудови. Права та обов'язки землекористувача.

Припинення права користування земельною ділянкою для забудови. Правові наслідки припинення права користування земельною ділянкою.

Змістовий модуль 6.

Зобов'язальне право. Зобов'язальне право. Цивільно-правова відповідальність

Тема 19. Загальні положення про зобов'язання

Поняття і система зобов'язального права.

Поняття зобов'язання, підстави його виникнення та значення у сучасному цивільному обороті. Склад зобов'язання. Суб'єкти зобов'язання: кредитор, боржник, третя особа. Заміна сторін у зобов'язанні. Об'єкти зобов'язання. Зміст зобов'язань. Види зобов'язань.

Тема 20. Виконання зобов'язання

Поняття та принципи виконання зобов'язань. Суб'єкти виконання зобов'язання. Місце, строк та спосіб виконання зобов'язання. Зустрічне та альтернативне виконання зобов'язання. Особливості виконання солідарного та часткового зобов'язання. Регресне зобов'язання, його ознаки. Підтвердження виконання зобов'язання.

Тема 21. Забезпечення виконання зобов'язання

Види забезпечення виконання зобов'язання. Форма правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання. Загальні умови забезпечення виконання зобов'язання. Окремі види забезпечення виконання зобов'язання. Поняття та види неустойки (штраф, пеня). Підстави виникнення права на неустойку. Предмет неустойки. Правові наслідки сплати (передання) неустойки. Договір поруки та його зміст. Припинення поруки. Поняття гарантії. Сторони та зміст договору гарантії. Припинення гарантії. Право гаранта на зворотну вимогу (регрес) до боржника. Поняття завдатку. Правові наслідки порушення або припинення зобов'язання, забезпеченого завдатком. Поняття застави. Підстави виникнення застави. Види застав. Предмет застави. Форма договору застави. Сторони та зміст договору застави. Дострокове виконання зобов'язання, забезпеченого заставою. Припинення права застави. Право притримання. Обов'язки кредитора, який притримує річ у себе. Розпорядження річчю, яку притримує кредитор. Задоволення вимог за рахунок речі, яку притримує кредитор.

Тема 22. Припинення зобов'язання

Підстави припинення зобов'язання. Виконання зобов'язання. Передання відступного. Зарахування. Недопустимість зарахування зустрічних вимог. Зарахування у разі заміни кредитора. Домовленість сторін. Прощення боргу. Поєднання боржника і кредитора в одній особі. Неможливість виконання зобов'язання. Припинення зобов'язання у зв'язку зі смертю фізичної особи або ліквідацією юридичної особи.

Тема 23. Відповідальність за порушення зобов'язань

Поняття та значення цивільно-правової відповідальності. Форми і види цивільно-правової відповідальності. Підстава і умови цивільно-правової відповідальності. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань. Окремі види відповідальності за невиконання зобов'язань. Підстави звільнення боржника від цивільно-правової відповідальності.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лекц.	Семін.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права. Суб'єкти цивільного права					
1	Цивільне право як галузь права	6	2	2	2
2	Цивільне законодавство	4			4
3	Цивільні правовідносини	4			4
4	Фізичні особи як суб'єкти цивільного права	8	2	2	4
5	Юридичні особи як суб'єкти цивільного права	4			4
6	Держава Україна і територіальні громади, як суб'єкти цивільного права				4
	Разом за змістовим модулем 1	30	4	4	22
Змістовий модуль 2. Об'єкти цивільних прав. Особисті немайнові права та їх цивільно-правове регулювання. Здійснення цивільних прав та обов'язків					
7	Об'єкти цивільних прав	12	2	2	2
8	Особисті немайнові права	4			4
9	Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків	6			6
10	Захист цивільних прав та інтересів	8			8
11	Правочини	12	2	2	8
12	Представництво	6			6
13	Строки та терміни. Позовна давність	4			4
	Разом за змістовим модулем 2	30	4	4	22
Змістовий модуль 3. Право власності та інші речові права					
14	Загальні положення про право власності	10	2	2	6
15	Право спільної власності	6	2	2	4
16	Право власності на землю та на житло	4			4

1	2	3	4	5	6
17	Захист права власності	4			4
18	Речові права на чуже майно	6			6
	Разом за змістовим модулем 3	30	4	4	22
Змістовий модуль 4. Зобов'язальне право. Цивільно-правова відповідальність					
19	Загальні положення про зобов'язання	10	2	2	6
20	Виконання зобов'язання	8	2		6
21	Забезпечення виконання зобов'язання	6			6
22	Припинення зобов'язання	4			4
23	Відповідальність за порушення зобов'язань	6			6
	Разом за змістовим модулем 4	30	4	2	24
	Усього годин за дисципліну	120	16	14	90

1.3. Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Цивільне право (Загальна частина)»

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, опитувань студентів під час захисту індивідуальних робіт, тестування, опитування студентів із питань, що виносяться на самостійне опрацювання.

Після завершення вивчення змістових модулів наприкінці семестру проводиться контрольна робота. Варіанти завдань до контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані студентом під час поточного контролю, дораховуються до модульних оцінок.

Підсумковий контроль включає модульний та семестровий контроль. Модульний контроль проводиться у вигляді письмової відповіді.

Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться в останній атестаційний тиждень семестру (сесію) шляхом зваженого додавання результатів модульного контролю та постановки підсумкової оцінки до екзаменаційної відомості.

Пояснення видів робіт та вимоги до їх оцінювання:

Робота на семінарському занятті

Усне опитування – включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання

інших студентів, запитання студентів до інших студентів, відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), відповіді на контрольні питання з теми семінарського заняття.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться письмово на кожному занятті. Викладач викликає декілька студентів та пропонує їм для вирішення задачі, які студент повинен вирішити самостійно в письмовому вигляді з необхідною аргументацією на посилання на законодавство. Для цього необхідно всебічно вивчити викладену в задачі ситуацію, дати її правову оцінку і на підставі відповідних нормативних актів, грамотного тлумачення правових норм, що підлягають застосуванню, сформулювати правильне і обгрунтоване рішення.

Оцінюючи вирішення задачі, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обгрунтування.

Письмове опитування на семінарському занятті проводиться на початку заняття (10-15 хвилин). Викликаються декілька студентів, які повинні дати відповіді на запитання, запропоновані викладачем на його розсуд. Це можуть бути питання як теми даного семінарського заняття, так і з попередніх тем. Метою проведення письмового опитування є перевірка студентів до семінарського заняття та вміння змістовно і коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями як правильність, повнота, чіткість, лаконічність відповіді, логіка і аргументованість викладення думок.

Вирішення тестових завдань проводиться на початку семінарського заняття (10-15 хвилин). Викладачем також викликаються 5-6 студентів, які повинні дати відповіді на тестові запитання запропоновані викладачем.

Письмова робота за результатами модульного контролю

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить письмову роботу за результатами вивчення кожного змістового модуля. Кожна письмова робота може включати теоретичні питання, тестові та практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля.

Індивідуальна робота студента

Індивідуальна робота полягає в написанні реферату, підготовці есе та, відповідно, здійсненні реферування літератури. Реферат та есе готується з обов'язковим розглядом дискусійного питання з викладенням власної точки зору на дану проблему. Теми робіт, запропоновані у методичних вказівках для самостійної роботи, студенти обирають самостійно.

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладачем пропонується студентам наукова література (монографія, наукова періодика

тощо) і студенти самостійно їх опрацьовують та представляють короткий звіт у вигляді невеликого реферату (4-7 сторінок) про свої враження від прочитаного.

Підсумкова контрольна робота

Підсумкова контрольна робота проводиться одна в навчальний рік за результатами вивчення всіх змістових модулів.

Вона включає у себе теоретичні питання, тестові завдання і ситуаційну задачу. До завдань контрольної роботи можуть бути включені питання з тем, вивчення яких не виносились на семінарські заняття, а також питання, які передбачені навчальним планом для індивідуальної та самостійної роботи.

Про проведення підсумкової роботи студенти попереджаються не менше ніж за тиждень. З переліком тем, питання з яких будуть включені до завдань контрольної роботи, студенти також ознайомлюються завчасно.

Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів студентам надається можливість ознайомитись із власними роботами та завданнями для них, і, за необхідності, оспорити результати контрольної роботи.

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1. Цивільне право як галузь права

Теоретичні питання

1. Поняття цивільного права як приватного права.
2. Предмет та метод цивільного права.
3. Функції цивільного права.
4. Принципи цивільного права.
5. Система цивільного права.

Теми для написання рефератів

1. Цивільне право у системі права.
2. Сучасний стан та перспективи розвитку науки цивільного права.
3. Загальна характеристика цивільного і торгівельного права зарубіжних країн.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Які з вказаних суспільних відносин регулюються нормами цивільного права?

1. Відносини між двома громадянами щодо купівлі-продажу квартири.
2. Відносини між спадкодавцем та нотаріусом щодо посвідчення складеного заповіту.
3. Відносини між банком та громадянином щодо отримання останнім кредиту на купівлю автомобіля.
4. Відносини між виконкомом місцевої ради і громадянином Олешком у зв'язку з видачею ордера на квартиру.
5. Відносини між автором книги та видавництвом щодо видання книги.
6. Відносини між ПрАТ «Зірка» та фізичною особою щодо прийняття на роботу?
7. Відносини між податковою інспекцією та підприємцем, що виникають з приводу сплати податків?
8. Відносини між засновниками акціонерного товариства та державним реєстратором щодо реєстрації товариства.

Задача 2

Суржиков А. кожного вечора, а інколи й вночі, включав на повну потужність музичний центр, що заважало сусідам та призводило до конфліктів з ними. На вимоги сусідів про припинення таких дій Суржиков А. не реагував. Звернення до дільничного офіцера поліції та проведені ним бесіди очікуваного результату не дали.

Чи є відносини між Суржиковим А. і сусідами цивільними? Що є підставою їх виникнення? Охарактеризуйте відносини, що склалися між Суржиковим та його сусідами.

Задача 3

Під час виходу з під'їзду на Семенуху накинувся сусідський собака без намордника, який порвав пальто та укусив її за ногу. Внаслідок укусу вона вимушена була лікуватися, зокрема від неврозу. Звернувшись до власника собаки, свого сусіда Іванова, з вимогою про відшкодування завданої шкоди (а саме витрат на лікування та ремонт пальта), вона отримала від останнього відмову. Іванов водночас пояснив, що Семенуха сама винна у тому, що сталося, оскільки собака зреагував на її різкі рухи та вигуки. Після цього вони звернулася із позовом до суду проти Іванова про відшкодування матеріального збитку в розмірі 10 000 тисяч грн (2 000 – вартість пальта, 5 000 – вартість лікування, 3 000 – втрата заробітку за час лікування) та 100 неоподатковуваних мінімумів доходу громадян відшкодування моральної шкоди.

Норми якої галузі права повинен використати суддя для врегулювання вказаних відносин? Дайте характеристику підставам виникнення зазначених відносин. Охарактеризуйте суб'єктний та об'єктний склад цих відносин.

Тестові завдання

1. Цивільне право –

а) це системна сукупність правових норм, що становлять основний зміст приватного права та регулюють особисті немайнові й майнові відносини, які ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників, з метою задоволення останніми власних матеріальних і духовних потреб та інтересів;

б) це підсистема права, яка складається з норм, що регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади у сфері реалізації інтересів держави і місцевого самоврядування за допомогою імперативного методу правового регулювання;

в) це підсистема права, яка складається з норм, що регулюють відносини, не пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади у сфері реалізації приватних інтересів, за допомогою диспозитивного методу.

2. Які з ознак характерні для цивільного права: 1) воно є проявом приватного права на національному рівні; 2) являє собою сукупність концепцій, правових ідей, принципів, які є відображеними в актах законодавства та інших нормах; 3) цивільне право, як самостійна галузь права забезпечує реалізацію суб'єктивних цивільних прав їх власникам?

- а) 1,3;
- б) 1,2;
- в) 2,3;
- г) всі вірні.

3. Предметом цивільного права виступають:

- а) майнові та особисті немайнові відносини;
- б) відносини інтелектуальної власності;

в) усі відносини, що виникають в суспільстві.

4. Особистими немайновими відносинами називають:

а) відносини, що пов'язані з володіння, користуванням і розпорядженням матеріальними благами (речей, робіт, послуг);

б) відносини, які виникають з приводу здійснення суб'єктом особистих немайнових прав і не мають безпосереднього економічного змісту (право на життя, ім'я, честь, гідність, ділову репутацію, авторство, фірмове найменування, товарний знак).

в) відносини, що виникають та існують між учасниками, які наділені майновою самостійністю та юридичною рівністю;

г) відносини, що забезпечують задоволення переважно матеріальних потреб та інтересів.

5. Які функції має цивільне право?

а) стимулююча, регулятивна, охоронна, превентивна;

б) матеріально-забезпечувальна, компенсаційна, стимулююча.

в) диспозитивна, імперативна, компенсаційна.

6. Принципи цивільного права – це:

а) основні начала, найбільш загальні керівні положення (засади) цивільного права, що мають в силу їхнього законодавчого закріплення загальнообов'язковий характер.

б) це керівні засади, які визначають зміст і спрямованість адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

в) характеризують основні керівні засади та ідеї, які закріплені в нормах і виражають суть та напрямки подальшого розвитку цієї галузі на ринку відносин.

7. Які з наведених принципів відповідають цивільному праву?

а) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;

б) неприпустимість позбавлення права власності,

в) свобода договору,

г) судовий захист цивільного права та інтересу,

д) справедливість, добросовісність та розуміння,

е) свобода праці й зайнятості,

є) право на працю, захист від безробіття, допомога у працевлаштуванні та матеріальна підтримка безробітних,

ж) принцип державного, місцевого управління;

з) принцип свободи регулювання особистими майновими відносинами.

8. Установити відповідності між поняттями:

а) майнові правовідносини;

б) немайнові правовідносини;

- в) абсолютні правовідносини;
- г) відносні правовідносини;
- д) речові правовідносини;
- е) зобов'язальні правовідносини.

1) пов'язані з охороною індивідуальності людини та з нематеріальними благами, які належать громадянину з народження і є невідчужувані від нього (честь, гідність, ділова репутація тощо);

2) реалізація права передбачає певні дії зобов'язаної особи: продавець реалізує своє право на отримання грошової суми, якщо покупець виконує обов'язок щодо її сплати;

3) зобов'язальною стороною виступають усі особи, які оточують власника, оскільки ніхто не може порушувати права власника щодо володіння, користування та розпорядження річчю. У відносних правовідносинах правомочній особі протистоїть певна особа;

4) правомочній особі протистоїть невизначене коло зобов'язальних осіб;

5) спрямовані головним чином на задоволення матеріальних інтересів сторін;

б) права можуть бути здійснені їх носієм самостійно.

9. Основним методом правового регулювання в цивільному праві є:

- а) диспозитивний метод;
- б) імперативний метод;
- в) метод заохочення;
- г) метод заборони;
- д) метод примусу.

10. Цивільно-правові відносини – це:

а) це односторонні відносини, тобто коли право на боці суб'єкта, а обов'язок - на боці об'єкта управління;

б) це відносини, що виникають у цивільному праві та актах, що регулюють дану сферу;

в) це особисті немайнові та майнові відносини, врегульовані нормами цивільного права.

Література для реферування

1. Басай О.В. *Поняття та значення принципів цивільного права. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць.* 2012. Вип. 66. С.16-24.
2. Басай О.В. *Принцип свободи договору за цивільним законодавством України. Прикарпатський юридичний вісник: Збірник наукових праць.* 2013. Вип. 1 (3). С.117-127.
3. Басай О.В. *Принцип судового захисту цивільних прав та інтересів. Європейські перспективи.* 2013. № 4. С.130-135.
4. Кузнецова Н.С., Довгерт А.С. *Цивільний кодекс України: визнані здобутки кодифікації. Право України.* 2014. № 2. С.9-24.

5. Сібільов М. Предмет приватного (цивільного) права. *Право України*. 2014. № 6. С.66-74.
6. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: навч. посіб. С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін.; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків: Право, 2017. 808 с.
7. Харитонов Є.О. Категорії «приватне право», «цивільне право України» та «цивільне законодавство України»: до проблеми співвідношення. *Наукові праці Національного університету «ОЮА»*. 2012. С.157-169.
8. Харитонов Є.О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти): монографія. Одеса: Фенікс, 2008. С.22-118.
9. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Рекодифікації цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6–10.
10. Штанько А. Захисна функція цивільного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3(41). С.39-45.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.
2. Басай О.В. Принципи цивільного права України: теорія і практика: монографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2013. 428 с.
3. Гончарова А.В. Цивільне право України: навч. посіб. / А.В. Гончарова, Т.А. Кобзева. Суми: СумДУ, 2015. 168 с.
4. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / В.Г. Ротань (відпов. ред.), А.Г. Ярема, В.В. Кривенко, В.Я. Карабань, О.Є. Сонін. 2-е вид. Х.: Фактор, 2010. Т.1. 800 с.
5. Сивий Р. Приватне (цивільне) право в системі права України: монографія. К.: КВІЦ, 2006. 214 с.
6. Українське цивільне право: [навч. посіб.] / За ред. Ю.О. Заїки. [3-тє вид. перероб. та допов.]. К.: Центр учб. літ-ри, 2014. 358 с.
7. Харитонов Є.О. Цивільне право України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. Вид. 3-тє, переробл. і допов. К.: Істина, 2011. 808 с.
8. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонova, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.
9. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.
10. Цивільне право України. Загальна частина: [підруч.] / [Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С. та ін.]; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. К.: Правова єдність, 2014. 510 с.
11. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / [С.М. Бервено, В.А. Васильєва, М.К. Галянтич та ін.]; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. [3-тє вид., перероб. і допов.]. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

12. Цивільне право України: [навч. посіб.] / За ред. В.П. Мироненко, І.С. Тімуш. К., 2014. 432 с.
13. Цивільне право України: [підруч.] / [Губарєв С.В., Лов'як О.О., Мироненко В.П. та ін.]. К., 2015. 236 с.
14. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х.: Право, 2011. Т.1. 597 с.
15. Цивільний Кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.

Семінарське заняття 2. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права

Теоретичні питання

1. Поняття фізичної особи як людини.
2. Цивільна правоздатність фізичної особи.
3. Цивільна дієздатність фізичної особи.
4. Опіка та піклування.
5. Місце проживання фізичної особи та його цивільно-правове значення.
6. Підстави, порядок та наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою.
7. Акти цивільного стану.
8. Фізична особа – підприємець.

Теми для написання рефератів

1. Деліктоздатність малолітніх і неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн.
2. Встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою.
3. Проблеми поновлення правового статусу особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою та з'явилась.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Петро Радько звернувся до нотаріуса з проханням скласти та завірити заповіт, у якому він заповідає частину свого майна онуку або онучці, які можуть народитись у його доньки після його смерті.

Чи зобов'язаний нотаріус скласти та засвідчити означений заповіт?

З якого моменту набувається правоздатність фізичною особою?

Задача 2

Олег Панченко (16 років) - студент коледжу, проживає зі своїми батьками, знаходиться на їх утриманні та отримує стипендію. Зібравши гроші за рахунок стипендії, він придбав у сусіда мобільний телефон, не узгодивши можливість придбання з батьками. Батьки Олега, на другий день після

вчинення означеного правочину, прийшли до квартири продавця і почали вимагати повернення грошової суми переданої за мобільний телефон. Сусід відмовився повернути гроші. Батьки Олега запитують, чи можуть вони вимагати розірвання договору купівлі-продажу мобільного телефону.

Надайте їм обґрунтовану відповідь.

Задача 3

Марії Сенько в установленому законом порядку було надано дозвіл на реєстрацію шлюбу по досягненню нею 16-ти річного віку. На цій підставі вона уклала шлюб із повнолітнім Сергієм Миколаєнко та народила дитину. Через 7 місяців Марія отримала за заповітом, залишеним на її користь дідусем, у спадок автомобіль і гараж. Коли Синько досягла 17 річного віку, шлюб було розірвано. Маючи потребу в грошах, Марія вирішила продати отримані у спадок автомобіль і гараж. Коли про це дізналась її мати, вона заявила покупцю Симонову, що якщо він придбає відповідне майно у її доньки, то нею буде подано позов до суду про визнання договору купівлі-продажу недійсним, оскільки Марія не є повнолітньою та не вправі укладати такі правочини без згоди батьків.

Чи має право Марія Сенько продати успадковані нею автомобіль і гараж без згоди матері?

Задача 4

Степан Миколаєв в 17 років, після закінчення середньої загальноосвітньої школи, пішов працювати сторожем в КП «Чернігівводоканал». Через декілька місяців до начальника КП прийшов батько Степана і розповів, що син нерозумно використовує свій заробіток на придбання дорогих речей, відвідування ресторанів, кафе тощо. В той же час сім'я має матеріальні труднощі, оскільки заробітку батьків не вистачає на трьох менших братів та сестри Степана. Начальник з розумінням поставився до проблем сім'ї і розпорядився видавати Степану тільки третину його заробітної плати, а суму, яка залишилась, видавати його батькам.

Чи правильне рішення прийняв начальник КП «Чернігівводоканал»?

Задача 5

Світлана Казанцева звернулась до приватної нотаріальної контори з проханням видати їй свідоцтво про право на спадщину, до якої входить майно, що належало її чоловікові. До заяви вона долучила рішення суду про визнання чоловіка безвісно відсутнім. Нотаріус, враховуючи, що з моменту отримання останніх відомостей про чоловіка Казанцевої пройшло біля 4-х років, прийняв рішення з посиланням на норми Цивільного кодексу України, що Казанцева необхідно вважати померлим і видав дружині свідоцтво про право на спадщину.

Які юридичні наслідки тягне за собою визнання фізичної особи безвісно відсутньою?

Чи були в даному випадку підстави для того, щоб вважати Казанцева померлим?

Тестові завдання

1. Фізична особа – це:

- а) це термін, що використовується для позначення людини (громадянина держави, іноземця, особи без громадянства) як учасника правових відносин;
- б) це статус, який присвоюється людині на основі певних правових дій, виконаних нею.

2. Обрати правильні твердження:

Цивільна правоздатність фізичної особи включає:

- а) здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи;
- б) цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті;
- в) особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії);
- г) у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку;
- д) виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

3. Фізична особа – це:

- а) завжди людина;
- б) організація;
- в) політична партія.

4. Цивільна правоздатність виникає:

- а) з часу реєстрації;
- б) за погодження органів влади;
- в) з моменту народження.

5. Встановити відповідності між цифрами та буквами:

- а) повна цивільна дієздатність;
- б) неповна цивільна дієздатність;
- в) часткова цивільна дієздатність;
- 1) мають фізичні особи віком від 14 до 18 років (неповнолітні), ст. 32 Цивільного кодексу України;
- 2) має фізична особа, що досягла 18 років (повноліття), ст. 34 Цивільного кодексу України;
- 3) мають фізичні особи, що не досягли 14 років (малолітні), ст. 31 Цивільного кодексу України.

6. Правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною:

- а) над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка;
- б) її правоздатність та дієздатність буде повністю ліквідовано;

в) вона буде мати право нести правочини, незалежно від її недієздатності.

7. Опіка – це:

а) це форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян, що переважно перебувають у родинних стосунках з цими дітьми, з метою забезпечення виховання, освіти, розвитку, захисту прав та інтересів дітей;

б) забезпечення особистих прав (як майнових, так і немайнових) та інтересів осіб (мається на увазі неповнолітніх осіб, які є сиротами чи позбавлені батьківського піклування, а також фізичних осіб, цивільна дієздатність яких є обмеженою) дієздатною особою яку призначено піклувальником;

в) окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

8. Опіка встановлюється над:

а) недієздатними особами;

б) у разі обмеження її цивільної дієздатності;

в) над малолітньою особою;

г) неповнолітніми особами.

9. Малолітні фізичні особи мають право:

а) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини;

б) займатися підприємницькою діяльністю за згодою батьків;

в) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;

г) самостійно розпоряджатися майном, що має в своєму володіння.

10. Обрати відповідності:

1) цивільна дієздатність - ...

2) цивільна недієздатність - ...

3) частково дієздатна цивільна особа - ...

4) обмежено дієздатна цивільна особа - ...

а) має фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років;

б) з моменту набрання законної сили рішенням суду про це, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, завдану іншій особі;

в) якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

г) має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними.

Література для реферування

1. Адаховська Н.С. Аналіз деяких аспектів встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С.83-87.
2. Андрюшкова О.А. Поняття та підстави обмеження цивільної дієздатності фізичної особи за законодавством України та зарубіжних країн. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. 2012. Вип. 12. С.195-201.
3. Бутков І.М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи - підприємця». *Форум права*. 2013. № 3. С.70-76.
4. Бобко В.Г. Захист права власності фізичних осіб, визнаних безвісно відсутніми або оголошених померлими. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5. С.82-84.
5. Бойченко Г.М., Шум С.С. Правові та процесуальні аспекти визнання особи недієздатною. *Форум права*. 2011. № 1. С.94-99.
6. Волкова Н.В. Щодо визначення підстав обмеження цивільної дієздатності фізичної особи при розгляді справ у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С.91-94.
7. Гринько С.Д. Деліктоздатність неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С.158-165.
8. Дем'яненко О.В. Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 1. С.157-158.
9. Доманська М. Підстави зміни правового статусу фізичної особи у справах про обмеження дієздатності фізичної особи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 94. С.62-64.
10. Корчак Т.В. Цивільно-правові наслідки Оголошення фізичної особи померлою за законодавством України: дисертація. Харків. 2017. 178с.
11. Мамчур М.І. Порядок визнання фізичної особи безвісті відсутньою або оголошення померлою // *Теоретичні та практичні проблеми застосування норм цивільного, трудового та господарського права в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 листопада 2018 р.) : у 2 ч. – Ч. 2. Погляди молодих науковців*. Дніпро: Вид. Біла К.О., 2018. С. 42-44
12. Січко Д.С., Ісмаїлова У.Ш. Окремі проблеми поновлення правового статусу особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою та з'явилась. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 28. Том 1. С.128-131.
13. Шевчишин О. Правосуб'єктність неповнолітніх осіб як передумова дійсності правочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 74-79.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.

2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. №№ 40-42. Ст.492.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 року № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 31-32. Ст.263.
4. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені Наказом Міністерства юстиції України 18.10.2000 року № 52/5 (у ред. наказу Мін. юстиції України 24.12.2010 року № 3307/5) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
5. Гончарова А.В. Цивільне право України: навч. посіб. / А.В. Гончарова, Т.А. Кобзева. Суми: СумДУ, 2015. 168 с.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.
7. Українське цивільне право: [навч. посіб.] / За ред. Ю.О. Заїки. [3-те вид. перероб. та допов.]. К.: Центр учб. літ-ри, 2014. 358 с.
8. Цивільне право України. Загальна частина: [підруч.] / [Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С. та ін.]; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. К.: Правова єдність, 2014. 510 с.
9. Цивільне право України: [навч. посіб.] / За ред. В.П. Мироненко, І.С. Тімуш. К., 2014. 432 с.
10. Цивільне право України: [підруч.] / [Губарев С.В., Лов'як О.О., Мироненко В.П. та ін.]. К., 2015. 236 с.
11. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.
12. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.
13. Цивільний Кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В.Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.

Судова практика

1. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.1972 року № 3. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>.
2. Узагальнення практики розгляду районними судами м. Києва та Апеляційним судом м. Києва справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; встановлення над фізичною особою опіки та піклування; призначення опікуна чи піклувальника / О.В. Немировська. *Судова апеляція*. 2014. № 3(36). С.149-159.

Семінарське заняття 3. Об'єкти цивільних прав

Теоретичні питання

1. Загальні положення про об'єкти.
2. Речі як об'єкти цивільних прав.
3. Гроші та валютні цінності.
4. Цінні папери.
5. Дії (результати робіт, послуги).
6. Нематеріальні блага.
7. Особисті немайнові блага фізичної особи.

Теми для написання рефератів

1. Гроші як об'єкт цивільних правовідносин.
2. Цінні папери як об'єкт цивільних правовідносин.
3. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин.
4. Майнові права в системі об'єктів цивільних правовідносин.
5. Тварина як особливий об'єкт цивільних прав.

Ситуаційні задачі

Задача 1

В шлюбному договорі Герасименко та Петрик зазначалось, що речі, які були спільно придбані ними за час шлюбу, будуть вважатись спільною сумісною власністю подружжя.

При розірванні шлюбу Петрик протестував проти розподілу грошей та цінних паперів, посилаючись на те, що договором передбачено лише розподіл речей, а стосовно грошей та цінних паперів нічого не зазначено.

Вирішіть спір.

Задача 2

При відчуженні підприємства між продавцем і покупцем виник спір стосовно визначення складу майна, яке має бути передано покупцю. Продавець наполягав на тому, щоб у його розпорядженні залишилась продукція, отримана в результаті діяльності підприємства та ще не реалізована, а також на тому, щоб із складу майна, що передається, виключили немайнові права (право на фірмове найменування, право на товарний знак).

Покупець, у свою чергу, вимагав виключення із складу майна, яке передається, його боргів, мотивуючи тим, що він набуває лише наявне майно з його активами.

Про який об'єкт цивільних прав йде мова в задачі?

Хто правий у спорі?

Задача 3

За договором купівлі-продажу Симоненко продав Кучиній жилий будинок, а з меблів – диван та шкаф. Це майно було передано Кучиній, однак вона виявила, що Симоненко не віддав їй комплект зимових віконних рам, які

раніше вона бачила в підвалі будинку та телевізійну антенну, що також раніше була розміщена на даху будинку. Оскільки Симоненко відмовився передавати вказані речі, Кучина звернулася до суду з позовом про їх вилучення.

Вирішіть спір.

Задача 4

Наталія Клименко продала Оксані Забужко жилий будинок. Через два роки вона звернулася з позовом до суду про витребування у Забужко надвірних будівель та пристроїв (погреба, криниці та хліва). Деснянський районний суд Чернігівської області, з рішенням якого погодився суд апеляційної інстанції, визнав за Клименко право на надвірні будівлі. Задовольняючи її вимоги суд керувався тим, що в договорі купівлі-продажу сторони зазначили лише про відчуження жилого будинку, та відповідно інші будівлі продано не було.

Чи є підстави для відміни прийнятого судом рішення по справі?

Задача 5

Подружжя Мартинових протягом довгого часу колекціонували поштові марки. Після його смерті Мартинова відповідно до складеного ним заповіту належне йому майно має перейти в рівних частках до дружини і сина від першого шлюбу. Дружина Мартинова категорично заперечувала проти поділу колекції, вважаючи, що колекція є неподільною, і пропонувала другому спадкоємцю частку в колекції замінити іншими речами зі своєї частки. Син Мартинова вимагав передачі йому відповідної частини колекції в натурі.

Визначити, що належить до подільних і неподільних речей? Чи можливий поділ колекції марок у натурі? Як би вирішився спір, якби його предметом були: порцеляновий столовий сервіз; колекції старовинних монет; бібліотека; зібрання творів українських поетів; однокімнатна квартира; жилий будинок.

Задача 6

Ціш прийшов до комісійного магазину придбати гітару. Гітара разом із набором медіаторів була поміщена у футляр, і поряд з ними знаходилась ціна за цей товар. Ціш пішов до каси і вибив чек на вказану суму. Продавець продав Цішу гітару без набору медіаторів і футляра. Ціш став наполягати на передачі йому медіаторів і футляра. Продавець відповів, що ціна стояла лише за гітару.

Яка класифікація речей має правове значення в цьому спорі? Хто прав в цьому спорі? Свою відповідь обґрунтуйте. Які нормативні акти регулюють це питання?

Тестові завдання

1. Продовжіть речення «Об'єктами цивільних прав визнаються ...»

а) фізичні та юридичні особи, які вступають між собою в цивільно-правові відносини з приводу майна та особистих немайнових благ;

б) матеріальні та нематеріальні блага, стосовно яких між суб'єктами цивільного права виникають відносини, які становлять предмет цивільно-правового регулювання;

в) здатність набувати і самостійно здійснювати цивільні права та обов'язки;

г) здатність індивіда мати права та обов'язки.

2. Які речі ми визначаємо як подільні?

а) які внаслідок одноразового їх використання припиняють своє фізичне існування або переходять в інший стан;

б) які є визначені за індивідуальними ознаками та притаманними властивостями;

в) які внаслідок поділу в натурі не втрачають свого господарського або іншого призначення;

г) які складаються з відповідної кількості складових частин.

3. Які речі ми відносимо до родових?

а) скульптура або картина відомого автора;

б) автомобіль, унікальна антикварна річ;

в) годинник, магнітофон;

г) 1 т борошна, 1 м³ дров;

4. Яку річ характеризує дане визначення «визначає певну сукупність речей, які у цивільному обороті та при їх використанні утворюють єдине ціле»?

а) складові частини речі;

б) складні речі;

в) споживчі речі;

г) неподільні речі.

5. Оборотоzdатність об'єктів цивільних прав може бути?

а) складна і часткова;

б) проста і складна;

в) вільна і обмежена;

г) вільна і складна.

6. Яке основне функціональне призначення об'єктів цивільних прав?

а) створити певний вид правовідносин;

б) полягає у задоволенні відповідних (побутових, комерційних, державних, суспільних тощо) інтересів та визначених ними суб'єктивних прав учасників цивільних відносин;

в) задоволенням інтересів інших;

г) немає правильної відповіді.

7. Гроші – це:

а) валютні цінності правовий режим яких визначається положеннями спеціального законодавства;

б) нормативно визначені та виражені в емітованих в обіг паперових і металевих знаках або у безготівковій формі умовні вартісні одиниці;

в) валюта виражена безготівковій формі зберігаються на рахунках

учасників цивільних правовідносин у банківських та інших кредитно-фінансових установах;

г) всі відповіді є вірними.

8. Який поділ мають валютні цінності?

а) валюта України, цінні папери, вексель;

б) валюта України, цінні папери, акції;

в) валюта України, іноземна валюта, монетарні метали;

г) валюта України, монетарні метали.

9. Що таке цінні папери?

а) папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк із виплатою фіксованого відсотка;

б) документи нормативно визначених видів та груп, які мають типову форму і реквізити, емітуються на паперових бланках або в електронному вигляді, посвідчують майнові права, які становлять неподільну юридичну єдність із формою їх фіксації (документарною або бездокументарною);

в) це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і відсотків по ньому;

г) папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя.

10. Вставте пропущене слово у твердженні «відомості, що знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних та юридичних осіб і можуть поширюватися на визначених цими особами умовах є ... інформація».

а) таємною;

б) секретною;

в) конфіденційною;

г) секретно-конфіденційною.

Література для реферування

1. Вороніна Н.В. До питання оборотоздатності об'єктів цивільних прав. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1. Том 1. С.131-133.

2. Гаращенко Л.П., Шкуратовський В.С. Правова характеристика цінних паперів: теоретичний аналіз. *Молодий вчений*. 2015. № 11(26). С.114-118.

3. Іванів Н.І. Гроші як об'єкт цивільних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 17 том 2. С.63-66.

4. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С.240-245.

5. Кодинець А.О. Інформація як об'єкт цивільних прав: концепція, методологія, правова природа. *Право України*. 2015. № 1. С.107-115.

6. Кологойда О. Поняття та юридична природа цінних паперів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 86. С.36-39.

7. Майданик Л.Р. Деякі аспекти оборотоздатності особистих немайнових благ фізичних осіб за цивільним законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 28. Том 1. С.141-143.

8. Некіт К.Г. Доменне ім'я як об'єкт цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2017. № 23. С.40-45.

9. Скрипник В. Речі, обмежені в цивільному обороті, як об'єкти цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С.36-40.

10. Скрипник В.Л. Речі з родовими ознаками як об'єкти цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 42. С.93-97.

11. Сліпченко С.О. Ім'я фізичної особи та його місце в системі об'єктів цивільного права. *Форум права*. 2014. № 3. С.352-355.

12. Сліпченко С.О. Місце об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі об'єктів цивільного права. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С.92-97.

13. Спектор О.М. Тварина як особливий об'єкт речових прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3(9). С. 70-76.

14. Шимон С.І. Майнові права в системі об'єктів цивільних правовідносин та цивільного обороту. *Форум права*. 2011. № 4. С.841-846.

15. Шимон С.І. Сутність майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: спроба теоретичного осмислення. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С.208-213.

16. Яриш О. Дефініція інформації як окремого об'єкта цивільних прав. *Юридична Україна*. 2014. № 9. С.59-64.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.

2. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 року № 5178-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 39. Ст.517.

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст.650.

4. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 року № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. Ст.97.

5. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. Ст.268.

6. Гончарова А.В. Цивільне право України: навч. посіб. / А.В. Гончарова, Т.А. Кобзева. Суми: СумДУ, 2015. 168 с.

7. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів: монографія. Х.: Діса плюс, 2013. 552 с.

8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.

9. Українське цивільне право: [навч. посіб.] / За ред. Ю.О. Заїки. [3-те вид. перероб. та допов.]. К.: Центр учб. літ-ри, 2014. 358 с.

10. Цивільне право України. Загальна частина: [підруч.] / [Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С. та ін.]; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. К.: Правова єдність, 2014. 510 с.

11. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.

12. Цивільне право України: [навч. посіб.] / За ред. В.П. Мироненко, І.С. Тімуш. К., 2014. 432 с.

13. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.

14. Шимон С.І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин [монографія]. К.: Юрінком Інтер, 2014. 664 с.

Семінарське заняття 4. Правочини

Теоретичні питання

1. Поняття правочину та його ознаки.
2. Види правочинів.
3. Умови дійсності правочину.
4. Способи волевиявлення. Форма правочину.
5. Державна реєстрація правочину.
6. Недійсність правочину.
7. Правові наслідки недійсності правочину. Визнання нікчемного правочину дійсним.

Теми для написання рефератів

1. Форма правочину: питання правових наслідків недотримання.
2. Історико-правовий аналіз недійсних правочинів.
3. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки.
4. Цивільно-правові наслідки вчинення недійсних правочинів.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Колишне подружжя Демешко звернулись до приватного нотаріуса для посвідчення договору, за яким колишній чоловік звільняється від необхідності утримувати двох неповнолітніх дітей та одночасно відмовляється від свого права на частку в майні, спільно нажитому подружжям (квартира, замський будинок, автомобіль). Крім того, колишня дружина за договором бере на себе обов'язок не укладати шлюб з іншим чоловіком.

Чи дасть приватний нотаріус згоду на посвідчення означеного правочину?

Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2

Петренко звернувся з позовом до суду про визнання недійсним заповіту, залишеного його батьком, який помер три місяці тому. В обґрунтування своєї позиції позивач зазначив, що заповіт було складено та посвідчено батьком на користь племінниці за місяць до смерті, коли у зв'язку з хворобою він вже не розумів своїх дій та не міг керувати ними.

Сусіди, які гарно знали померлого, посвідчили в судовому засіданні, що останні декілька місяців перед смертю чоловік поводив себе неадекватно, замикався в будинку, голодував, нікого до себе не впускав.

Яке рішення прийме суд?

Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3

Артюхов, погрожуючи ножем Борисюку, заволодів його мобільним телефоном «Samsung», і того ж дня продав його. За цим фактом у поліції було порушено кримінальне провадження. Артюхову стало про це відомо, він знайшов Борисюка і віддав йому гроші за мобільний телефон, домовившись про укладення договору-купівлі продажу.

При розгляді справи у суді Борисюк пояснив, що дійсно погодився взяти гроші за мобільний телефон, але тому, що боявся Артюхова.

Чи визнає суд означений правочин дійсним?

Задача 4

На ювілей Климової родичі та друзі подарували їй 16 тис. грн., золотий ланцюжок і шубу. Ці подарунки Климова передала на зберігання своїй матері Ромашко, так як сім'я Климової не мала свого житла і на 6 місяців вони з чоловіком від'їжджали працювати до іншої країни.

Після спливу 8-ми місячного строку Климова попросила матір повернути їй шубу, золотий ланцюжок та гроші, але остання відмовилась. В результаті Климова звернулася з позовом до суду. В процесі розгляду справи судом було встановлено, що Ромашко визнає факт укладення правочину зберігання, однак стверджує, що шубу, золотий ланцюжок і гроші вже повернула позивачці. Цей факт в судовому засіданні було підтверджено показами двох свідків.

Климова заперечувала факт повернення грошей і шуби, але визнала, що мати дійсно передала їй золотий ланцюжок 31 грудня. Та оскільки ланцюжок був інший, то вона вирішила, що це новорічний подарунок. Свідки Климової також підтвердили, що золотий ланцюжок відрізняється від попереднього, та, що гроші і шуба повернуті не були.

Суд у своєму рішенні визнав правочин зберігання недійсним, мотивуючи тим, що стаття 937 Цивільного кодексу України передбачає для укладення договору зберігання письмову форму, а між Климовою та Ромашко правочин було укладено в усній формі.

Чи законне рішення прийняв суд?

Тестові завдання

1. Правочин – це:

- а) владний, прийнятий згідно вимог закону, припис органів виконавчої влади, що породжує юридичні наслідки;
- б) визнаються дії фізичних та юридичних осіб, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків;
- в) двостороння або багатостороння угода, яка містить норми права;
- г) угода, яка укладається між власником або уповноваженим органом (особою) і одним або кількома профспілковим чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом.

2. Якими ознаками характеризується правочин?

- а) видається тільки офіційним уповноваженим суб'єктом в межах компетенції, встановленої чинним законодавством;
- б) є юридичним варіантом управлінського рішення;
- в) це завжди вольовий акт, тобто дії свідомі;
- г) це правомірні дії, тобто вчиняються відповідно до закону.

3. Продовжіть речення: «Залежно від числа сторін, волевиявлення яких потрібне на здійснення правочину, вони класифікуються на ...»

- а) односторонні, двосторонні, багатосторонні;
- б) відплатні, безвідплатні;
- в) каузальні, абстрактні;
- г) двосторонні, багатосторонні.

4. Яке із наведених тверджень характеризує відплатний правочин?

- а) безпосередньо визначена підстава їх укладання, намір досягти певного результату - стати власником майна, отримати майно у тимчасове користування;
- б) де надається зустрічне майнове задоволення у вигляді грошей, майна, роботи;
- в) ніякий майновий еквівалент не передбачається;
- г) де надається зустрічне майнове задоволення у вигляді грошей, майна, роботи, але не передбачається ніякий майновий еквівалент;

5. Зі змісту якого правочину неможливо з'ясувати заради чого він укладався?

- а) каузальний;
- б) консенсуальний;
- в) реальний;
- г) абстрактний.

6. Для якого виду правочину потрібне узгодження волі більше ніж двох осіб?

- а) односторонній;

- б) багатосторонній;
- в) двосторонній.

7. Презумпція правомірності правочину означає:

- а) правочин вважається недійсним, якщо він не відповідає вимогам закону;
- б) правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили;
- в) правочин вважається правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом.

8. Підберіть правильне визначення: «Односторонній правочин – це ...»

- а) дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами;
- б) правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином;
- в) правочин, недійсність якого встановлена законом і для якого визнання його недійсності судом не потрібне.

9. У якій формі належить укладати правочин між фізичною та юридичною особою?

- а) письмовій, крім тих правочинів, які повністю виконуються сторонами в момент їх вчинення;
- б) письмовій нотаріально посвідченій;
- в) усній;
- г) конклюдентній.

10. Правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, називається:

- а) фіктивним;
- б) удаваним;
- в) кабальним;
- г) каузальним.

Література для реферування

1. Бардаченко Д.В., Дзюба І.В. Неусвідомлення особою значення своїх дій як підстава недійсності правочинів з дефектами волі. *Право і суспільство*. 2017. № 6-2. С.53-57.
2. Бахаєва А.С. Правочин, який вчинено під впливом помилки, обману (шахрайства). *Форум права*. 2018. № 1. С.8-15.
3. Бахаєва А.С. Юридична природа недійсного правочину. *Право і безпека*. 2015. № 4(59). С.115-120.

4. Бернада Є.В. Наслідки нікчемності правочинів у структурі способів захисту цивільних прав. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5 том 1. С.75-80.
5. Борисова Ю. До проблеми входження «електронної» форми правочину в традиційну класифікацію форм правочину. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 88. С.93-95.
6. Водоп'ян Т.В. Вирішення справ про визнання недійсними правочинів, вчинених дієздатною особою в момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2016. № 2(14). С.1-16.
7. Гуйван П.Д. Зміст та часові чинники охоронних вимог про незаконність правочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6 том 1. С.20-25.
8. Давидова І.В. Поняття та ознаки обману як підстави недійсності правочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С.218-225.
9. Длугош О.І. Недійсність правочину, який вчинений у результаті зловмисної домовленості однієї сторони з іншою стороною. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2014. № 9. С.156-162.
10. Єременко К.О. Правові наслідки порушення вимог щодо нотаріальної форми правочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 4. С. 83-86.
11. Єременко К.О. Правові наслідки порушення вимог щодо простої письмової форми правочину. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С.123-125.
12. Єременко К.О. Розвиток засад правового регулювання форм правочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 31 частина II. С.191-194.
13. Крат В.І. Недійсність правочинів, вчинених під впливом насильства. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 2(7). С.62-65.
14. Крат В.І. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки. *Юрист України*. 2012. № 1-2 (18-19). С.35-40.
15. Міщенко М.В. Вчинення правочинів неповнолітніми особами без згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника. *Право та інновації*. 2015. № 4(12). С.176-182.
16. Міщенко М.В. Згода батьків та дозвіл органів опіки і піклування як обов'язкові правові підстави вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами. *Право та інновації*. 2015. № 3(11). С.162-166.
17. Пастернак В.М. Дотримання форми правочину як умова його дійсності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16 том 2. С.15-17.
18. Пастернак В.М. Форма правочину – невід'ємна частина його дійсності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С.215-218.

19. Самбір О. Помилка, що має істотне значення як підстава для визнання правочину недійсним. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С.24-28.

20. Таш'ян Р. Правова природа повернення одержаного за недійсним правочином: історичний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С.49-53.

21. Штанько А. Визнання правочину недійсним у системі способів судового захисту майнових цивільних прав та інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратори України*. 2015. № 2. С.119-128.

22. Ясечко С.В. Генеза поняття «правочин» у цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4(52). С.80-87.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.

2. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 368 с.

3. Кучер В.О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 344 с.

4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.

5. Українське цивільне право: [навч. посіб.] / За ред. Ю.О. Заїки. [3-те вид. перероб. та допов.]. К.: Центр учб. літ-ри, 2014. 358 с.

6. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.

7. Цивільне право України. Загальна частина: [підруч.] / [Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С. та ін.]; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. К.: Правова єдність, 2014. 510 с.

8. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.

9. Цивільне право України: [навч. посіб.] / За ред. В.П. Мироненко, І.С. Тімуш. К., 2014. 432 с.

10. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.

11. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х.: Право, 2011. Т.1. 597 с.

Судова практика

1. Аналіз окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 9 «Про

судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними». *Часопис цивільного та кримінального судочинства*. 2017. № 4(37). С.64-115.

2. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Узагальнення Верховного Суду України від 24.11.2008 року [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08>.

3. Романюк Я.М. Коментар постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними». Практика розгляду Верховним Судом України цивільних справ про визнання правочинів недійсними. [2-ге вид. зі змінами та доповненнями]. К.: Істина, 2012. 222 с.

Семінарське заняття 5. Загальні положення про право власності

Теоретичні питання

1. Поняття та ознаки права власності.
2. Суб'єкти та об'єкти права власності.
3. Види права власності.
4. Захист права власності.
5. Поняття і види підстав набуття права власності.
6. Первісні та похідні, загальні та спеціальні підстави набуття права власності.
7. Момент набуття права власності.
8. Підстави припинення права власності.

Теми для написання рефератів

1. Генеза інституту власності.
2. Теорії походження права власності.
3. Способи захисту права власності.
4. Захист прав громадян на приватну власність.
5. Довірча власність.
6. Набуття права власності на житло.
7. Примусове припинення права власності.
8. Припинення права власності як форма його реалізації.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Ткаченко на праві приватної власності належало 4/5 будинку, а 1/5 будинку належала Сачку. За договором міни Ткаченко передала Круку свою частину. Скачок звернувся з позовом до суду про визнання договору міни недійсним, посилаючись на ст. 362 ЦК України.

Як слід вирішити справу?

Задача 2

У період шлюбу Леонтєва і Максимов спільно придбали будинок. Згодом шлюб між ними було розірвано і Леонтєва подала позов до Максимова про розподіл будинку. По справі була призначена експертиза. За висновками експертизи спірний будинок у натурі розділити не можна з технічних причин. Будинок щитової конструкції і при його розподілі в натурі на дві частини необхідно прорізати в щитах прорізи для дверей, що спричинить ослаблення всієї конструкції будинку.

При розгляді справи суд встановив що Леонтєва проживає в будинку з важко хворою донькою, народженою у шлюбі з Максимовим, а Максимов будинком не користується і забезпечений іншою житловою площею.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 3

Від'їжджаючи у відпустку Кузовкін віддав ключ від своєї квартири сусіду Жовтку. Повернувшись із відрядження Кузовкін виявив, що частина його речей зникла. Жовток пояснив, що йому дуже були потрібні гроші і він продав ці речі. Фотоапарат купив співробітник Жовтка Бобрик, якому він пояснив, чому продає речі сусіда, покупці книг були невідомі, а дві кришталеві вази продав через комісійний магазин, але йому відомо, що їх купила артистка місцевого театру Івченко. Крім того, Жовток повідомив, що він декілька разів користувався велосипедом Кузовкіна, але вчора його вкрали, про що він відразу повідомив поліцію. Велосипед було знайдено у Акуленка, який купив його на ринку у невідомих осіб.

Кузовкін пред'явив позов до осіб, у яких виявились його речі, а від Жовтка вимагав відшкодувати вартість проданих книг.

Чи підлягають задоволенню вимоги Кузовкіна?

Задача 4

Титаренко і Березін були співвласниками будинку, який належав їм на праві приватної власності. Березін, який проживав на другому поверсі, збудував веранду. Титаренко звернувся з позовом до суду про її знесення. У позовній заяві він обґрунтовував, що веранда перекриває природне освітлення його кімнати, і це змушує його користуватися електроосвітленням.

Чи підлягає позов задоволенню?

Чи змінилося б рішення суду в разі, якщо Березін був би власником будинку, а Титаренко – наймачем першого поверху цього будинку?

Задача 5

Після смерті батьків до чотирьох їхніх дітей, що досягли повноліття і проживали окремо від батьків перейшов у спадок житловий будинок. Троє спадкоємців хочуть будинок продати, а виручену суму розподілити на частки. Один із спадкоємців згоди на продаж будинку не дає, заявивши, що бажає використовувати свою частку в будинку для проживання. Оскільки згоди між спадкоємцями досягнуто не було, троє з них подали позов до спадкоємця про

припинення права на частку у спільному майні. Свої вимоги вони мотивували тим, що при продажу будинку без поділу на частки в натурі його вартість буде значно вищою.

Чи задовольнить суд позов?

Задача 6

Михайленку на праві власності належав автомобіль іноземної марки, який у зв'язку з відсутністю гаража зберігався на його власному подвір'ї. У березні 2015 року невідомі викрали автомобіль. У травні 2016 року під час технічного огляду працівниками поліції було виявлено двигун автомобіля Михайленка, встановлений на автомобілі Ступака. Дізнавшись про це, Михайленко звернувся з позовом про повернення двигуна. Ступак пояснив, що придбав його у нез найомців на одному з автомобільних ринків Києва. Про те, що двигун крадений не знав, оскільки продавці стверджували, що двигун купили у крамниці. На судовому засіданні було встановлено, що Ступак є добросовісним набувачем двигуна.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 7

Марченко купив у Селеха холодильник. Заплатив всю обумовлену суму і домовився, що забере його через 10 днів. Договір було укладено в письмовій формі. Через три дні після цього Селеха було заарештовано за крадіжку. Майно Селеха було описано, в тому числі і холодильник.

Чи може Марченко забрати куплений холодильник?

Тестові завдання

1. У чому виражається суть принципу непорушності права власності?
  - а) право власності є недоторканим;
  - б) особа може бути протиправно позбавлена права власності;
  - в) особа може бути протиправно обмежена у здійсненні права власності;
  - г) особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом;
  - д) примусове відчуження об'єктів права власності забороняється.
2. Що створює зміст права власності?
  - а) право володіння та оперативного управління майном;
  - б) право володіння та користування майном;
  - в) право володіння та розпорядження майном;
  - г) право володіння, користування і розпорядження майном;
3. Право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб – це:
  - а) право власності;
  - б) право володіння;
  - в) право користування;

- г) право оперативного управління;
- д) сервітут.

4. Ризик випадкового знищення або пошкодження майна несе:

- а) виключно власник;
- б) власник, якщо інше не встановлено договором або законом;
- в) користувач;
- г) особа, яка знищила або пошкодила майно;
- д) володілець.

5. Від імені українського народу право власника здійснюють:

- а) окремі громадяни;
- б) юридичні особи;
- в) правоохоронні органи;
- г) органи державної влади;
- д) органи державної влади та місцевого самоврядування.

6. Особливим видом права власності є:

- а) право користування чужим майном;
- б) право спільної власності;
- в) право довірчої власності;
- г) право приватної власності;
- д) право власності українського народу.

7. Вкажіть з якого моменту виникає право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню:

- а) з моменту передання майна;
- б) з моменту проголошення рішення суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним;
- в) з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним;
- г) з моменту, який сторони самостійно встановлюють у договорі.
- д) з моменту видачі продавцем товаророзпорядчого документа.

8. Право власності на новостворене нерухоме майно виникає:

- а) з моменту державної реєстрації майна;
- б) з моменту завершення будівництва;
- в) з моменту прийняття об'єкту в експлуатацію;
- г) з моменту купівлі такого майна;
- д) немає правильної відповіді.

9. Право власності у набувача майна за договором виникає:

- а) з моменту досягнення згоди по всіх важливих умовах договору;
- б) з моменту укладення договору;
- в) з моменту передання майна, якщо інше не встановлено законом або договором;

- г) з моменту початку експлуатації такого майна;
- д) з моменту передання документів та майно.

10. Право власності вважається набутим правомірно, якщо:

- а) інше безпосередньо не впливає із закону;
- б) інше не впливає з договору;
- в) незаконність набуття права власності не встановлена судом;
- г) необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом.

Література для реферування

1. Антонюк О. Зміст принципу непорушності права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С.5-9.
2. Антонюк О. Зміст принципу непорушності права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С.5-9.
3. Борсук Н.Я. Охорона комунальної власності: проблеми законодавства та практика правозастосування. *Право і суспільство*. 2017. № 6-2. С.68-73.
4. Гуліда О.М. Способи захисту права власності: поняття та класифікація. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Том 1. С.168-173.
5. Кириченко Ю.В. Право приватної власності за Конституціями України та європейських держав. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С.27-34.
6. Кісель В.Й. Трансформація концепцій про сутність права власності. *Форум права*. 2015. № 1. С.135-140.
7. Коваль О. Виникнення права власності на житло. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3(74). С.259-264.
8. Лисенко І.В. Щодо підстав набуття права приватної власності на житло. *Право та управління*. 2011. № 1. С.247-251.
9. Мірошниченко О.А. Право власності в розумінні Європейського суду з прав людини (загальна характеристика). *Форум права*. 2013. № 2. С.371-374.
10. Несинова С.В. Правовий інститут права власності в контексті Європейського Суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С.38-41.
11. Остапенко В.В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С.186-193.
12. Пацурківський Ю. Правовий режим власності: поняття та зміст. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С.3-9.
13. Пацурківський Ю. Правовий режим власності: поняття та зміст. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С.3-9.
14. Пацурківський Ю.П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 682. С.59-64.

15. Пацурківський Ю.П. Припинення права власності як форма його реалізації. *Форум права*. 2013. № 3. С.453-459.
16. Перестюк І.М. Захист прав громадян на приватну власність: аналіз діяльності вищих органів публічної влади в Україні. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 1. С.94-102.
17. Петровський П. Проблеми та перспективи розвитку соціального інституту приватної власності в Україні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3(52). Ч.1. С.91-97.
18. Самбір М. Судовий захист прав та інтересів під час первинного набуття права власності на землю. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 86. С.77-81.
19. Сорока О.О. Проблеми регулювання форм права власності в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4 частина 3. С.111-115.
20. Сурай Д. Підстави та способи набуття права власності: розмежування та взаємозв'язок. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С.109-113.
21. Харитонов Є., Харитонova О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України. *Право України*. 2011. № 5. С.60-68.
22. Харченко Г.Г. Право власності: окремі проблеми теорії та практики. *Часопис Академії Адвокатури України*. 2013. № 2(19). С.1-6.
23. Харченко Г.Г. Право власності: окремі проблеми теорії та практики. *Часопис Академії Адвокатури України*. 2013. № 2(19). С.1-6.
24. Шала Л.В. Виникнення і розвиток інституту приватної власності в Стародавньому Римі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С.1-9.
25. Шала Л.В. Теорії походження права власності. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С.106-111.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.
3. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.
5. Харитонов Є.О. Цивільне право України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. Вид. 3-тє, переробл. і допов. К.: Істина, 2011. 808 с.
6. Харченко О.С. Підстави припинення права власності: монографія. К.: Вид-во Європейського ун-ту. 2009. 174 с.
7. Харьковская цивилистическая школа: право собственности: монографія / под. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2012. 424 с.

8. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.

9. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.

Судова практика

1. Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 липня 2016 року (витяг). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6(33). С.7-10.

2. Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 вересня 2016 року (витяг). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6(33). С.11-15.

Семінарське заняття 6. Право спільної власності

Теоретичні питання

1. Загальна характеристика та види права спільної власності.
2. Право спільної часткової власності.
3. Право спільної сумісної власності.

Теми для написання рефератів

1. Спільна власність членів сім'ї за законодавством України.
2. Правовий режим спільної власності на нерухоме майно.
3. Правове регулювання виникнення права спільної власності на землю фізичних та юридичних осіб.
4. Способи захисту права спільної власності в судовому порядку.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Гончар звернулася до суду з позовом про визнання за нею права власності на 1/2 будинку та про виділення її долі в натурі. Позивачка зазначила, що у 1988 році вона зареєструвала шлюб з сином відповідачки Колесник. Весь час, доки вони перебували у шлюбі, вона, її чоловік, відповідачка Колесник та її зять побудували будинок на земельній ділянці, що була відведена Колесник. Після смерті сина Колесник вимагала, щоб Гончар звільнила кімнату, яку вона займає з новим чоловіком, тому що вона, на її думку, не має права на цю кімнату, а її новий чоловік має власну квартиру.

Як слід вирішити справу?

За яких умов може виникати право спільної власності на жилий будинок?

В якому порядку здійснюється виділ долі в будинку, що належить на праві спільної власності?

Задача 2

При розірванні шлюбу між подружжям Коваленко виник спір з приводу розподілу майна, яке вони нажили за 25 років спільного життя. Чоловік, науковий співробітник, придбав велику наукову бібліотеку за своїм фахом, а для дружини, музикального працівника, було куплено рояль за 1000 грн. крім того, подружжя придбало домашню обстановку на загальну суму 10 тисяч грн.. чоловік претендував на житловий будинок дружини, яка одержала його в спадщину ще до вступу в шлюб, але за період спільного життя в ньому дула зроблена суттєва перебудова (із однієї кімнати стало три, веранда).

Як суд повинен розподілити майно між подружжям?

Задача 3

Соколов і Лукін купили для спільного користування човен, за який кожен заплатив по 10 000 гривень. Згідно з домовленостями, першим човном користувався Лукін, однак вночі він був викрадений. Соколов звернувся з вимогою до Лукіна повернути внесену ним долю коштів під час придбання човна. Лукін вважає, що його вини в пропажі човна немає і шкода має бути розподілена між співвласниками порівну.

Як вирішити спір?

Задача 4

Чуйко продав легковий автомобіль Пащенко. Дізнавшись про це, дружина Чуйка подала позов до суду про визнання такого договору недійсним, оскільки автомобіль придбаний у шлюбі за спільні кошти і вона згоди на його продаж не давала.

Чи підлягає такий позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5

Власник половини будинку Ботанов має бажання подарувати свою частину споруди Храпову. Власник іншої частини будинку Ляшенко виступає проти такого договору, оскільки вважає, що він має переважне право на придбання цієї частки. Ботанов звернувся за консультацією до дільничого офіцера поліції.

Надайте юридичну консультацію Ботанову. Відповідь обґрунтуйте.

Література для реферування

1. Балюк Ю. Право спільної власності у багатоквартирному жилу будинку. *Юридична Україна*. 2015. № 1. С.53-59.
2. Біленко М. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С.65-71.
3. Боднар Т.В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2(89). С.100-109.

4. Великанова М.М., Горбуля Г.А. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Юридичний вісник*. 2012. № 3(24). С.80-83.
5. Гриняк А. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С.59-64.
6. Івахненко І.В. Законні підстави виникнення та припинення права спільної приватної власності дружини та чоловіка. *Юридична наука*. 2015. № 8. С.20-26.
7. Лозовий А. Правовий режим спільної власності на нерухоме майно. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 12. С.138-143.
8. Міронкін О.В. Способи захисту права спільної власності в судовому порядку. *Наука і правоохоронна*. 2014. № 1(23). С.66-75.
9. Пацурківський Ю. Правовий режим власності: поняття та зміст. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С.3-9.
10. Просекін М.А. Підстави виникнення права спільної власності на землю фізичних та юридичних осіб. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 1(13). С. 232-240.
11. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5(89). С. 164-173.
12. Сорока О.О. Проблеми регулювання форм права власності в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4 частина 3. С.111-115.
13. Спасибо-Фатєєва І.В. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С.77-84.
14. Стасюк О.М., Гумбатов А.А. Відмінності відносин спільної сумісної та спільної часткової власності у сфері цивільно-правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 1. Том 1. С.24-27.
15. Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С.137-141.
16. Фолошня Д.І. Виникнення права спільної сумісної власності подружжя за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 15. С.149-152.
17. Харченко Г.Г. Право власності: окремі проблеми теорії та практики. *Часопис Академії Адвокатури України*. 2013. № 2(19). С.1-6.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Житловий кодекс УРСР від 30 червня 1983 року № 5464-X // Відомості Верховної Ради. 1983. Додаток до № 28. Ст.573.

4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 3-4. Ст.27.
5. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29 листопада 2001 року № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст.78.
6. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14 травня 2015 року № 417-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 29. Ст.262.
7. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45. Ст. 363.
8. Братель О.Г. Цивільне право України / О.Г. Братель, С.А. Пилипенко. К.: Вид. О.С. Ліпкан, 2010. 256 с.
9. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / Булеца С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В. та ін. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011. 428 с.
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.
11. Розгон О.В. Межі та обмеження права власності: Монографія. Х., 2006. 188 с.
12. Харитонов Є.О. Цивільне право України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, О.В. Старцев. Вид. 3-тє, переробл. і допов. К.: Істина, 2011. 808 с.
13. Харьковская цивилистическая школа: право собственности: монографія / под. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2012. 424 с.
14. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 976с.
15. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.
16. Цивільний Кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В.Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.

Судова практика

1. Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 липня 2016 року (витяг). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6(33). С.7-10.
2. Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 вересня 2016 року (витяг). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6(33). С.11-15.
3. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ

спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

Семінарське заняття 7. Загальні положення про зобов'язання

Теоретичні питання

1. Поняття зобов'язального права.
2. Поняття та види зобов'язань.
3. Підстави виникнення зобов'язань.
4. Суб'єкти зобов'язань.

Теми для написання рефератів

1. Генеза зобов'язального права.
2. Зобов'язання з множинністю осіб у цивільному праві.
3. Регрес і суброгація: досвід порівняльного аналізу.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Белих і Скрипкіна володіють будинком на праві спільної часткової власності. Белих належить $\frac{2}{3}$ будинку, а Скрипкіній – $\frac{1}{3}$. Восени 2017 року в результаті пожежі будинок суттєво постраждав. Власники будинку уклали договір підряду з ТзОВ «Альфа-буд», яке зобов'язалось зробити ремонт. Вартість робіт за договором склала 300 тис. грн. По закінченні робіт Белих заплатив підрядчику 200 тис. грн. Скрипкіна в цей час знаходилась на лікуванні в стаціонарі у закладі охорони здоров'я, і з цієї причини ніяких сум підрядчику не сплачувала. ТзОВ «Альфа-буд» пред'явило вимоги до Белих про сплату суми, яка залишилась. Белих проти цього заперечував, оскільки, на його думку, свою частину він уже сплатив.

Яке зобов'язання виникло? Вирішіть справу.

Задача 2

20 січня 2015 року між комерційним банком «Дельта» та АТ «Мрія» було укладено кредитний договір на суму 850 000 грн. Відповідно до договору кредит підлягав поверненню 20 червня 2015 року. В цей же день (20 січня) між комерційним банком «Дельта» та АТ «Імпульс» було укладено договір поруки в забезпечення виконання зобов'язання по вищезазваному кредитному договору. Строк поруки зазначений не був.

Кредит не було вчасно повернено позичальником. У зв'язку з цим 20 червня 2016 року комерційний банк звернувся до господарського суду з позовом до АТ «Імпульс» про стягнення 1 700 000 грн., що складало суму кредиту, проценти за користування ним, пені за прострочення його повернення.

Яке рішення має прийняти суд? Обґрунтуйте.

Задача 3

Клименко дав оголошення в газету про те, що хотів би винайняти няню для однорічної дитини. В оголошенні він повідомив про наступні умови договору, який буде укладено:

- 1) няня повинна мати вищу медичну чи педагогічну освіту та досвід роботи нянею, підтверджений рекомендаційним листом;
- 2) вона буде зайнята з 8 до 20 години щоденно, крім вихідних і святкових днів;
- 3) няня має пройти місячний іспитовий строк, протягом якого її послуги будуть оплачені в сумі 10 тис. грн.;
- 4) розмір оплати на подальший час підлягає узгодженню.

Більше нічого зазначено не було.

Через деякий час прийшла Свиридова, яка відповідала всім заявленим вимогам в оголошенні. Однак Клименко відмовився від укладення договору, оскільки в процесі бесіди з претенденткою виявилось, що вона перебуває у шлюбі з чоловіком, який зловживає спиртними напоями.

Свиридова наполягала на укладенні з нею договору, стверджуючи, що виклавши оголошення Клименко взяв на себе зобов'язання укласти договір на зазначених у договорі умовах з першим, хто до нього звернеться.

Вирішіть спір.

Тестові завдання

1. Зобов'язання це:
  - а) господарський правочин;
  - б) правовідношення, в якому боржник зобов'язується вчинити на користь кредитора певну дію або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати виконання його обов'язку;
  - в) недоговірне зобов'язання;
  - г) договірний правочин.
2. Заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється:
  - а) лише за згодою боржника;
  - б) без згоди боржника;
  - в) за згодою боржника, якщо інше не передбачено договором;
  - г) за згодою боржника, якщо інше не встановлено законом.
3. Зобов'язання повинні базуватися на засадах:
  - а) добросовісності, розумності та справедливості;
  - б) законності та суспільних інтересів;
  - в) законності та особистих інтересів сторін;
  - г) розумності та справедливості.
4. При зустрічному виконанні зобов'язання сторони повинні виконувати свої обов'язки :
  - а) спочатку – кредитор, потім – боржник;

- б) одночасно;
- в) спочатку – боржник, потім – кредитор;
- г) за рішенням суду.

5. Елементами зобов'язання є:

- а) позов та заява особи;
- б) об'єкт, суб'єкт та зміст;
- в) факти, події та зміст;
- г) договір, односторонні правочини та акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

6. Що таке договірні зобов'язання?

а) найбільша за обсягом підгалузь цивільного права, норми якої регулюють переважно відносини майнового обороту (товарообміну), тобто відносини, що виникають при переході матеріальних та інших благ, які мають економічну форму товару, він однієї особи до іншої;

б) зобов'язання, призначене для забезпечення виконання головного зобов'язання;

в) правовідношення між юридично рівними і майново самостійними особами, що виникає на підставі або правомірних односторонніх дій особи (правочинів чи юридичних вчинків), або неправомірних дій особи, наслідки за якими настають незалежно чи, навіть, всупереч їх волі;

г) правовідношення між юридично рівними і майново самостійними особами, що виникає на підставі договору, який виражає їх загальну волю на досягнення цивільно-правових результатів майнового чи немайнового характеру.

7. На які види поділяються зобов'язання залежно від цільового призначення?

- а) альтернативні та факультативні;
- б) односторонні та багатосторонні;
- в) головні та додаткові;
- г) договірні та недоговірні.

8. Які зобов'язання називаються регуляторними?

а) зобов'язання, які можуть регулювати поведінку учасників договору, а також будь-яку іншу правомірну діяльність у сфері приватноправових відносини;

б) зобов'язання, метою є захист порушеного інтересу суб'єкта цивільного права;

в) зобов'язання, які можуть існувати самостійно без додаткового зобов'язання;

г) зобов'язання, згідно з яким боржник зобов'язаний вчинити певну дію на користь кредитора.

9. Які зобов'язання є факультативними?

а) зобов'язання, які за предметом мають цілком конкретну поведінку учасників.

б) зобов'язання, які означають, що боржник має здійснити для кредитора одну з кількох дій, передбачених законом або договором.

в) правовідношення між юридично рівними і майново самостійними особами, що виникає на підставі договору, який виражає їх загальну волю на досягнення цивільно-правових результатів майнового чи немайнового характеру

г) зобов'язання, які мають місце у випадках, коли боржник зобов'язаний здійснити на користь кредитора конкретну дію, а якщо це неможливо – має право замінити її виконання іншою дією, що заздалегідь обумовлено угодою сторін.

10. Що таке цесія?

а) передання кредитором своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги);

б) обов'язок поручителя перед кредитором нести відповідальність за порушення боржником своїх зобов'язань;

в) один з різновидів забезпечення виконання зобов'язання;

г) це припинення юридичної особи з подальшим правонаступництвом.

Література для реферування

1. Голубева Н.Ю. Ознаки зобов'язальних правовідносин. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С.128-134.

2. Голубева Н.Ю. Співвідношення зобов'язальних та речових правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2015. № 19. С.13-18.

3. Гринько С.Д. Поняття та предмет зобов'язань за римським приватним правом. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3(35). С.38-51.

4. Гриценко Г. Зобов'язання з обов'язковою множинністю осіб, та зобов'язання, в яких вона неможлива. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С.60-64.

5. Завальна Ж.В. Використання логіко-лінгвістичного методу щодо визначення сутності поняття «зобов'язання». *Публічне право*. 2013. № 1. С.264-269.

6. Завальна Ж.В. Щодо питання про юридичну природу зобов'язання. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С.147-150.

7. Карабань Я.А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2013. Том 18. Вип. 1(18). С.22-29.

8. Мартюк А.С. Загальна характеристика інституту регресних зобов'язань у цивільному праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1. Том 1. С.178-180.

9. Пленюк М.Д. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення зобов'язань: нотатки до наукової дискусії. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С.102-107.
10. Пономарьова Т. Особливості визначення моменту виникнення договірних зобов'язань у цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С.40-43.
11. Пушай В.І. До питання про способи заміни осіб у зобов'язаннях. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С.180-183.
12. Пушай В.І. Проблемні аспекти здійснення заміни осіб у зобов'язаннях. *Форум права*. 2013. № 3. С.502-506.
13. Самбір О.Є. Суброгація та регрес: до питання про співвідношення понять. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45). С.140-147.
14. Самбір О.Є. Суброгація та цесія: до питання про співвідношення понять. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3(47). С.197-203.
15. Сампара Н.М. Про класифікацію субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С.40-44.
16. Свистун Л.Я. Суб'єкти зобов'язань за законодавством України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С.205-212.
17. Слома В.М. Елементи цивільно-правового зобов'язання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2(10). С.79-82.
18. Слома В.М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник*. 2016. № 1(38). С.123-128.
19. Слома В.М. Поняття та види зобов'язань з множинністю осіб у цивільному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.149-151.
20. Слома В.М. Суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Юридичний вісник*. 2016. № 3(40). С.113-117.
21. Тедорадзе М. Підстави виникнення недоговірних зобов'язань за законодавством України. *Митна справа*. 2014. № 5(95). С.104-108.
22. Чанишева А.Р. Основні організаційні зобов'язання. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С.82-87.

Рекомендована література та нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.
2. Братель О.Г. Цивільне право України / О.Г. Братель, С.А. Пилипенко. К.: Вид. О.С. Ліпкан, 2010. 256 с.
3. Голубева Н.Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія. О.: Фенікс, 2013. 642 с.
4. Голубева Н.Ю., Харитонов Є.О. Зобов'язальне право України: Підручник. К.: Істина, 2011. 848 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов./ за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. I. 752 с.

6. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт. ; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. 570 с.

7. Цивільне право України. Загальна частина: [підруч.] / [Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С. та ін.]; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. К.: Правова єдність, 2014. 510 с.

8. Цивільне право України: [навч. посіб.] / За ред. В.П. Мироненко, І.С. Тімуш. К., 2014. 432 с.

9. Цивільний Кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.

ДОДАТКИ

Додаток А – Орієнтовний перелік питань на іспит

1. Предмет і метод цивільного права.
2. Принципи цивільного права.
3. Функції цивільного права.
4. Система цивільного права.
5. Джерела цивільного права.
6. Акти цивільного законодавства.
7. Поняття, елементи та види цивільних правовідносин.
8. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків.
9. Поняття фізичної особи.
10. Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи.
11. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи.
12. Визнання фізичної особи недієздатною.
13. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
14. Оголошення фізичної особи померлою.
15. Фізична особа – підприємець.
16. Поняття та ознаки юридичної особи.
17. Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи.
18. Організаційно-правові форми юридичних осіб.
19. Органи юридичної особи.
20. Створення та припинення юридичних осіб.
21. Загальна характеристика та види підприємницьких товариств.
22. Загальна характеристика та види непідприємницьких товариств.
23. Поняття та види об'єктів цивільних прав.
24. Речі як об'єкти цивільних прав, їх види.
25. Цінні папери як об'єкти цивільних прав (поняття, види, групи).
26. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.
27. Поняття і класифікація особистих немайнових прав.
28. Окремі види особистих немайнових прав.
29. Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав.
30. Способи захисту особистих немайнових прав.
31. Поняття та види правочинів.
32. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину.
33. Форма правочину та правові наслідки її недодержання.
34. Поняття та види недійсних правочинів.
35. Правові наслідки недійсності правочину.
36. Загальна характеристика оспорюваних правочинів.
37. Загальна характеристика нікчемних правочинів.
38. Поняття та види представництва.
39. Представництво за довіреністю.

40. Вчинення правочинів з перевищенням повноважень. Передоручення.
41. Поняття цивільного права, цивільного інтересу та цивільного обов'язку.
42. Здійснення цивільних прав.
43. Межі здійснення цивільних прав.
44. Виконання цивільних обов'язків.
45. Поняття та ознаки права власності.
46. Суб'єкти та об'єкти права власності.
47. Підстави виникнення і припинення права власності.
48. Спільна власність: поняття та види.
49. Захист права власності.
50. Поділ майна, що є у спільній власності.
51. Поняття, ознаки та функції цивільно-правової відповідальності.
52. Види та форми цивільно-правової відповідальності.
53. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності.
54. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.
55. Загальна характеристика речових прав на чуже майно.
56. Право володіння чужим майном.
57. Право обмеженого користування чужим майном (сервітут).
58. Право користування чужою земельною ділянкою для с/г потреб (емфітевзис).
59. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).
60. Поняття зобов'язального права.
61. Поняття та види зобов'язань.
62. Підстави виникнення зобов'язань.
63. Суб'єкти зобов'язань.
64. Поняття і загальні умови виконання зобов'язання.
65. Суб'єкти виконання зобов'язання.
66. Предмет виконання зобов'язання.
67. Спосіб, строк (термін) та місце виконання зобов'язання.
68. Підтвердження виконання зобов'язання.
69. Загальна характеристика видів забезпечення виконання зобов'язання.
70. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
71. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
72. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
73. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
74. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
75. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.